

Josep PERARNAU I ESPELT

LES BUTLLES DE SIXT IV
DESVIANT D'UNA PROJECTADA ESCOLA LUL·LIANA
DEL PUIG DE RANDA
L'HERÈNCIA D'EN JOAN DE TAGAMANENT (ca. 1480)
(ASV., Reg. Vat. 668, ff. 337r-339r,
Reg. Vat. 671, ff. 454r-455v, i
Reg. Lat. 818, ff. XXXIr-XXXIIIv)

En el primer fascicle del 1903 del «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana», Estanislau de Kostka Aguiló transcrivía de l'aleshores Arxiu de Protocols (de Ciutat de Mallorca, cal suposar), i en concret d'un «plech de testaments de Rafel Parera i Pere Segura connotaris», el del donzell Joan de Tagamanent, datat el set de març del 1478; li posava per títol *Projecte de fundació d'un monestir de frares menors y hospici en el Puig de Randa. Testament de Joan de Tagamanent*.¹

La part d'aquella llarga darrera voluntat, que interessa directament aquestes pàgines, diu textualment així:

«Provehint e ordonant que per les dites persones ensemps ab los dits meus marmessors sia fet e construit alt en lo puig de Randa, lo qual és en la parròquia de Luchmajor o de Castelig, hun monestir de Frares del orde de Sent Francesch apellat de la pobre vida,² lo nom del qual serà apellat Montesion; en lo qual monestir hagen estar e habitar contínuadament dotze frares, los quals sien bons hòmens, e los quals sien tinguts axí de dia com de nit cantar los officis divinals segons la regla del dit orde del beneuirat Sent Francesch, per salvació de la ànima mia, de mon pare e de ma mare, e de tots los feels deffunts. En lo qual monestir vull e ordon sia edificada una església competent, en la forma que sera ordonat per les dites quatre persones, ço es, per los dits staments de cavallers, ciutadans, Capítol de la Seu, Prior de Cartoixa, e per los dits meus marmessors.

«Encara mes ordon e man que en lo dit loch del dit Puig de Randa sia fet e construït de nou per les dites persones hun Spital, en lo qual stiguen continuadament fins en nombre de vint e sinch pobres, los quals vull sien hòmens pobres, de la part forana e no de altra loch, qui no puxen fer feyna ne hajan res de què puxquen viure...»

1. Dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», X (1903), 13-16, en particular 15, columna 2.

2. No m'és possible d'afirmar amb certesa qui eren per a un mallorquí d'entorn el 1475 els «Frares de l'orde de Sant Francesc apellat de la pobre vida» (recordem-ne l'equivalència = 'de paupere vita'), als quals fa referència el fragment ací transcrit. Em pregunto si podien ésser els observants, clarament reformadors, també en sentit de pobresa, en comparació amb el tronc de l'orde de framenors; no gaires anys abans, a Mallorca els observants havien atreta l'atenció per mitjà d'una personalitat com la de fra Bartomeu Catany, d'altra banda, reconegut lul·lista; en ell, de més a més, per ventura significativament, es troba, com en el projectat complex del Puig de Randa, l'adscripció lul·liana i l'atenció fàctica als malalts i pobres, car fou ell qui propicià la fusió dels hospitals existents a Ciutat en l'Hospital General de Mallorca.

Heus ací que més de noranta anys més tard, pel procediment ja explicat en aquestes pàgines d'ATCA, XII (1993), 316-317 —i pel qual torno a manifestar la meua gratitud a l'amic pare Cesare Cenci— vaig participar en la troballa d'aquestes butlles, que ens cridaren l'atenció pel fet de parlar de Ramon Llull i de Randa. I com que una primera recerca conduí a la convicció que eren no sols inèdites, ans també desconegudes, fou normal de transcriure-les i de publicar-les. N'oferiré, doncs, la transcripció, després de la qual intentaré de precisar alguns punts, tant cronològics com d'altra naturalesa, que hauran d'ésser clarificats en temps successius.

I

El papa Sixt IV, conscient que l'Orde Militar de Sant Joan de Jerusalem s'ha hagut d'endeutar per la defensa de Rodes,³ li concedeix una moratòria de quatre anys en el pagament dels deutes, de la qual és explícitament exclòs el deute que el dit orde té amb Joan de Tagamanent.

Roma, 30 octubre 1477

ASV., Reg. Vat. 668, ff. 337r-339r

Sixtus, etc.^a

Dilectis filiis magistro et fratribus conventus Hospitalis Rhodi, ordinis sancti Johannis Jerosolimitani, salutem et apostolicam benedictionem.

Si ex saluberrimis Salvatoris nostri preceptis naturalique vite instinctu et ipsa lege nature, omnes christifideles tenentur alterutrum onera mutua caritate sufferre, quanto magis nos, qui ex pastoralis officii debito desuper nobis commissi, fideles ipsos monere et exhortari astringimur ut in huiusmodi observantia mandatorum Domini insistere et perseverare debeant, qui evangelica lectione iubet erga debitores patientiam habere. Circa illos igitur opem et operam nostram obnixius impartiri [f. 337v] precipue curamus, qui sub crucis vexillo continue militant, duros sevosque labores perferunt et non solum facultates sed proprium

3. En el mateix volum de l'Archivio Segreto Vaticano, Reg. Vat., 671 (cf. p. 418), hi ha d'altres butlles que manifesten la sensació de perill, potser fins i tot d'ofec, provocat pels atacs turcs a l'illa de Rodes. En copio les referències escrites en les pàgines inicials, dedicades a la taula del dit volum: f. 5v: «Indulgentia trecentorum annorum pro illis qui manus prorrigent adiutrices pro defensione castri Sancti Petri, etc. fo. CCCC LXXXXI» (ff. 493v-495r); f. 6r: «Indulgentia plenaria pro defensione fidei contra Turchum in favorem Hospitalis et Conventus Rhodi ordinis sancti Johannis Jerosolimitani, fo. CCCC LXXXXVII» (ff. 499r-502v); f. 6r: «Declaratio super indulgentia concessa pro defensione fidei in favorem Hospitalis et conventus Rhodi. fo. C VIII» (ff. 509v-513r).

Les butlles ací publicades ofereixen un bon tema d'estudi: quin fou l'esforç, personal i econòmic, de les cases nostres de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem en la defensa de Rodes en aquells anys del pas del segle XV al XVI.

sanguinem eorumque personas et vitam ipsam contra Turchos et alios Ihesu infestissimos hostes cotidie exponere non dubitant, quo fit ut humilibus ipsorum petentium votis libenter annuamus, eosque favoribus prosequamur oportunis.

Sane, sicut exhibita nobis nuper pro parte vestra petitio continebat quod, ob continuas et crebras incursiones et invasiones Turchorum et aliorum infidelium christiane religionis infestissimorum hostium, gravia onera et expensas, ipsa necessitate urgente et periculis huiusmodi imminetibus, continue vobis subire convenit^b propter insupportabilia onera, salaria et stipendia, que pro manutatione et defensione civitatis Rhodi ac pro religionis ipsius pugnatoribus erogantur, necnon murorum et aliorum edificiorum reparaciones, aggeres, fossas, instrumenta bellica, machinas et alia huiusmodi ad propulsandos huiusmodi sevissimos crucis hostes necessaria, que omnia non sine maximis sumptibus fieri possunt, conventus vester ere alieno et multiplicibus debitis adeo gravatus existat, et in dies magis magisque ob continuam militum et propugnatorum custodiam, et ob comateus et necessarias importaciones rerum ad usum et victum eorum gravatur, quod nisi vobis de alicuius salubris provisionis remedio succurratur^c, omnia in peius labi et vos huiusmodi onera et impensas diffidere posse et hostes ipsos acrius insistere et audentius sevre ac facile non repugnantibus superiores fore manifestum periculum imminere posse viderentur. Quare, cum in dies ob huiusmodi onera perferenda necessario sumptus crescant [f. 338v] et tam vobis cordi sit et firmam spem gratis creditoribus vestris infra certum tempus satisfacere posse, si iuxta preceptum Domini, evangelica lectione testante,^d vobiscum patientiam habere voluerint et terminum vobis ad huiusmodi solutionem possibilem pia et mutua caritate prefigere, nobis humiliter supplicastis ut super hiis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui cunctorum christifidelium salutem, pacem et quietem summis desideriis affectamus, cupientes, quantum cum Deo possumus, huiusmodi necessitatibus vestris et periculis obviare, et ut in bonis ac sanctissimis operibus vestris Turchos et alios Ihesu Christi perfidos hostes expugnando et insequendo ferventius^e insistere, ac etiam ut commodius creditoribus vestris satisfacere possitis, providere volentes, sine preiudicio *Johannis de Thegamenet, moram et terminum* quatuor annorum et totidem mensium a die datarum presentium computandum, satisfaciendi omnibus et singulis aliis creditoribus, auctoritate apostolica, tenore presentium, de specialis dono gratie vobis concedimus, institutum et etiam prefigimus, volentes quod, si in contractibus super huiusmodi debitis cum eisdem creditoribus vestris vel^f eorum procuratoribus, factoribus et negotiorum gestoribus initis, tacite vel expresse aliquo modo obligati vel astricti essetis, aut vestra et dicti Hospitalis bona obligata essent ad annuas pensiones, provisiones, ususfructus, lucrum, interesse et indemnitates vel cuiuslibet^g generis fenus dictis creditoribus ratione summarum ab eis mutuo habitarum, illud, pretextu obligationum huiusmodi, quas, quoad hoc dumtaxat, irritas esse decernimus, solvere minime teneamini, presertim pro dicto tempore quatuor annorum et totidem mensium [f. 338v] vobis indulto, ac mandantes nichilominus omnibus et singulis prelati et locorum ordinariis, quorum interest, et ubi creditores predicti commorari contigerit, in virtute sancte obedientie, quatinus huiusmodi concessionem nostram et^h moram ac prefixionem et institutionem termini predicti observent et ab omnibus creditoribus ac aliis officialibus inviolabiliter observari faciant, non permittentes dictos magistrum et conventum ac fratres Hospitalis huiusmodi per quoscumque quoquomodoⁱ molestari aut molestiam seu iacturam inferri occasione dictorum debitorum dicto quadriennio durante.

Contradictores quoslibet et contrafacientes per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo, decernentes quoque irritum et inane si secus super hiis a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attemptari, seu si omnibus creditoribus prefatis vel eorum alicui forsitan sit ab^j Apostolica Sede indultum vel imposterum indulgeri contingat, quod receptores vel officiales dicte religionis super huiusmodi debitorum solutione vexare, molestare aut interdici vel excommunicari facere possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem,

quibus quoad hoc, durante huiusmodi quadriennii dilatione et mora, specialiter et expresse derogamus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, statutis quoque et consuetudinibus civitatum et locorum ubi credita huiusmodi contracta fuerunt, imperialibus seu municipalibus, ceterisque contrariis quibuscumque. [f. 339r] Nulli, ergo, etc., nostre concessionis, institutionis, prefixionis, voluntatis, constitutionis et derogationis infringere, etc. Si quis, autem, etc.

Datis Rome, apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice Millesimo Quadringentesimo septuagesimo septimo, tertio kalendas novembris, pontificatus nostri anno septimo

C XXX / G. Bonattus / No[vembris] / Jo. de Salas / G. Bonadies

a. *In mg sin*: L. Grifus / *Et infra in mg sin*: Moratoria quatuor annorum et totidem mensium de satisfaciendo creditoribus pro conventu Rhodi b. *seq oportet canc* c. -ccu- *add int lin* d. *seq p canc* e. *corr ferventumus* f. *vel corr forse* ab g. *cuiuslibet corr cuiuscumque* h. *ms* et i. *quoquomodo corr quomodolibet* j. *ab ead man add int lin*

II

El papa Sixt IV, després de resumir testament i codicil de Joan de Tagamanent, motu proprio, i no pas a instància de part, allibera el Mestre i Hospitalers de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, de Rodes, de l'obligació de restituir als marmessors de Joan de Tagamanent els 10.300 escuts d'or que li devien, i desvia de la projectada Escola Lulliana del Puig de Randa la quantitat esmentada, que destina a la defensa de Rodes contra els Turcs.⁴

Roma, 27 novembre 1479

Reg. Vat. 671, ff. 454r-455v

Sixtus, etc.^a Ad futuram rei memoriam.

A supremo Patrefamilias in domo Domini dispensatores effecti, nonnunquam pias christifidelium voluntates in alia pietatis opera commutamus, prout rationabilibus suadentibus causis eorum fidelium animarum saluti et rei publice christiane utilitati conspicimus in Domino salubriter expedire.

Sane, sicut accepimus, quondam Johannes de Tagamanent, miles Maioricensis, condens de bonis suis in eius ultima voluntate testamentum [f. 454v] diu antequam moreretur, inter alia voluit, quod omnia bona, que in eius hereditate ubilibet remanere contingeret, venderentur et ex illorum pretio in Podio sive Monte de la Randa, Maioricensis diocesis, in quo quondam Raymundus Lul, dum vixit, habitaverat, et certe sue doctrine precepta discere volentibus tradiderat eosque instruxerat, in eadem construerentur domus pro decenti receptione et habitatione duodecim scolarium, studio doctrine predictae ibidem pro tempore vacare volentium, emerenturque possessiones, ex quarum fructibus dictis scolaribus et eorum

4. Sobre el comerç de Mallorca amb Rodes, hom pot veure P. MACAIRE, *Majorca et le commerce international (1400-1550)*. Tesi doctoral presentada a la Universitat de París, Sorbonne IV, 1983; publicada per l'Atelier de réproduction des thèses, Université de Lille 1986, 548 pp.

servitoribus necessaria ministrarentur ad certum tempus; quo finito, alii scolares illorum loco surrogarentur, sicque perpetuis futuris temporibus observaretur; certosque desuper executores deputavit, qui premissa exequerentur; et demum Rome infirmus existens, ex ea infirmitate, de qua postmodum decessit, in quodam codicillo, quod fecit, se testamentum predictum dudum antea condidisse, et de illo certum notarium, tunc expressum, rogatum fuisse, seque contenta in illo demandari velle affirmavit, ac ultra contenta in illo, certam tunc expressam pecunie summam pro eius funere et anima exponi iussit, per quosdam, quos contentorum in codicillo predicto executores^b esse voluit, prout in testamento et codicillo predictis plenius continetur.

Dilecti vero filii, Magister et fratres Hospitalis Sancti Johannis Jerosolimitani, debitores hereditatis dicti testatoris in summa decem millium et trecentorum scutorum auri vel circa, pro defensione Rhodi et aliarum insularum eorum temporali dominio subiectarum, ac insignis opidi Sancti Petri, quod in terra turchorum tenent, Christi quoque fidelium in insulis et opido predictis habitantium ab eorumdem Turchorum eis vicinorum, et ad insularum et opidorum predictorum expugnationem ut terra marique exercitum parantium oppressionibus, magna necessario habent subire onera expensarum, pro quibus perferendis debite per eos hereditati predictae pecunie non parum adiumenti prestarent eisdem si, quoad illa, eiusdem Johannis voluntas [f. 455r] predicta in pium defensionis fidei opus huiusmodi,^c Deo, cuius causa agitur, gratum et apud universos christifideles hiis presertim temporibus commendabile,^d commutaretur, possetque exinde plurimarum animarum salus cum manutentione fidei catholice ac divini cultus in insulis et opido predictis verisimiliter provenire.

Nos, igitur, qui eorumdem Magistri et fratrum labores et onera expensarum, ac grandia pericula quibus ultro se offerunt, pro christiane rei publice gloria et honore, animarumque salute, et laudabilia opera defensionis eiusdem fidei que fecerunt, cuncta eorum cure commissa loca et in Turchorum terra et oculis opidum predictum sub eorum ditione, et illorum incolae in orthodoxa fide manutinentes hiis presertim temporibus, quibus reliqui fere omnes christiani partium Turchis vicinarum aut subici aut tributarii eius effici compulsi fuerunt, nobiscum sepe recensemus et eis suffragia pro temporum condicione nobis possibilis concessimus, sperantes quod eiusdem Johannis voluntatis predictae commutatio in pium opus defensionis predictae, Deo magis grata et apud fidei orthodoxe cultores magis commendabilis futura sit quam illius implementum testamenti et codicili, predictorum tenores, ac si de verbo ad verbum insererentur presentibus, pro expressis habentes, motu proprio, non ad^e magistri et fratrum predictorum vel alterius pro eis, nobis super hoc oblate petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate et ex certa scientia, ipsius Johannis testatoris voluntatem predictam, prout pecuniam quancunque debitam dicto testatori tempore obitus sui predicti per dictos magistrum et fratres in pium opus defensionis insularum et opidi predictorum, ac incolarum eorumdem a Turchorum oppressionem et occupationem predictis, ac manutentione eorum in fide catholica, auctoritate apostolica presentium tenore commutamus et sic commutando eosdem [f. 55v) Magistrum et fratres ac dilectos filios conventum Rhodi, dicti Hospitalis, ab omni obligatione, summa et quantitate huiusmodi, in qua ipsi Magister et fratres Johanni, et eo vita functo, bonis hereditatis predictae quomodocumque obligabantur, eadem auctoritate absolvimus et liberamus ac volumus eos ad illius solutionem de cetero non teneri. Et nichilominus, venerabilibus fratribus Simoni, Patracensi, et Marcho, Collocensi, Archiepiscopis in Urbe degentibus, ac dilecto filio causarum curie camere apostolice generali Auditori, per apostolica scripta motu et scientia similibus, mandamus quatinus ipsi duo aut unus eorum per se vel alium seu alios premissa ubi, quando et quotiens expedire putaverint, solemniter publicantes, et eisdem magistro et fratribus efficacis defensionis presidio assistentes, faciant eos concessa eis liberatione predicta a quantitate quam debebant pacifice gaudere, nec permittant eos per dicti testamenti executores, aut alios quoscumque, ad solutionem per eos debite olim dicto Johanni quantitatis compelli aut super hoc quomodolibet molestari. Contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione pos-

rposita compescendo, non obstantibus testamento et codicillo predictis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis contrariis quibuscumque, seu si debitoribus predictis vel quibusvis aliis communiter vel divisim a Sede apostolica indultum existat quod interdicti, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Nulli ergo, etc., nostre commutationis, absolutionis, liberationis, voluntatis et mandati infringere, etc. Si quis autem, etc.

Datis Rome, apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, quinto kalendas decembris, pontificatus nostri anno nono.

Gratis, de mandato d. n. papae Jo. de Buccabellis

No. S. Pele

a.+ *In mg sin: .L. Grifus / Infra in mg sin* Commutatio voluntatis testatoris ad instantiam magistri et conventus Rhodi b.+ *seq se voluit canc* c. *seq de eo canc* d. commendabile *corr* commutabile e. *seq tuam canc*

III

Sixt IV, a petició dels interessats, concedeix a Arnau de Puigdorfila els béns de Joan de Tagamanent existents fora la Península Ibèrica, i als nebots Guillem, Berenguer i Pereta de Tagamanent els existents en els regnes hispànics, a condició que no impugnin la concessió dels 10.250 ducats d'or feta als Hospitalers de Rodes.

Roma, 30 agost 1480

Reg. Lat. 818, ff. XXXI^r-XXXII^v

Sixtus, etc.^a Ad futuram rei memoriam.

Romanus pontifex, Jhesu Christi, qui auctor est pietatis, in terris vicarius, nonnumquam pias christifidelium voluntates in alia pietatis opera commutat, prout in Domino conspicit salubriter expedire.

Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilectorum filiorum Arnaldi de Pugdorfila, clerici, et Guillelmi ac Berengarii Bernardi de Tagamanet, fratrum laicorum, ac dilecte in Christo filie Perette, etiam de Tagamanet, mulieris, dicti Guillelmi et Berengarii sororis, Maioricensium, petitio continebat quod, exortis dudum inter quondam Bernardum, ipsorum Guillelmi et Berengarii ac Perette, genitorem prefatum, et Johannem etiam de Tagamanet, fratres laicos Maioricenses, nonnullis dissensionibus, dictus Johannes, qui prole carebat, indignatione quadam, testamentum condidit, in quo omnia bona sua in fabricam et dotem cuiusdam domus seu pii loci in quodam monte tunc expresso, de la Randa nuncupato, Maioricensis diocesis, in quo quondam Raymundus Lull certa sua precepta legenda tradiderat, ut ibidem certi scolares, qui dicta precepta studerent ad certum tempus, seu certi fratres et pauperes, stare deberent, converti mandavit, certis desuper executoribus deputatis. Et deinde, indignatione huiusmodi aliquantulum mitigata, cum altero eorumdem suorum nepotum predictorum ad Insulam Rhodi, Collocensis diocesis, se contulit cum aliquibus mercantiis, ac tunc Magistro et dilectis filiis Conventus Rhodi, Hospitalis Sancti Johannis Jerosolimitani, in necessitate existentibus, certam pecunie summam mutuavit, pro cuius

recuperatione ad nos recursum habuit, Nosque, causam huiusmodi venerabili fratri nostro Petro Guillelmo, archiepiscopo Salernitano, audiendam commisimus et fine debito terminandam. Et postquam idem archiepiscopus in causa ipsa processerat, adeo ut nil restaret nisi sententiam ferre, quod prefatus Johannes summam decem millium ducentorum quinquaginta ducatorum a dilecto filio, moderno [f. XXXIv] Magistro Hospitalis eiusdem et prefatis conventu, haberet de omnibus, in quibus dicti *Magister et conventus sibi obligati erant*, ordinavimus, cui ordinationi dictus Johannes acquievit; dumque, pro habendis litteris super ordinatione et decreto predictis instaret, laboribus et malenconiis fatigatus, ac tandem *pestifero morbo percussus, ac mortis instantis cogitatione, ut evenire solet, non parum turbatus, predictum testamentum factum tempore quo indignatus erat, ut prefertur, per certum codicillum inter alia confirmavit, dicto Arnaldo desuper executore deputato. Et deinde, Johanne testatore vita functo, et Arnaldo predicto extra Romanam Curiam absente et obsequiis dilecti filii nostri Ausie, tituli Sancte Sabine presbyteri cardinalis, in Germaniam Apostolice Sedis tunc legati, insistente, Nos, Magistro et conventui prefatis, ut ad solutionem debite per eos quantitatis predictae, minime tenerentur concessimus, dicti testatoris in ea parte voluntatem in dicti Hospitalis necessitates commutando; ipsi vero Guillelmus et Berengarius bona immobilia hereditatis dicti Johannis et nonnullas pecuniarum summas, sub colore certi asserti testamenti dicti Johannis, apprehenderunt et ex tunc tenuerunt et possederunt, prout tenent et possident de presenti.*

Quare, pro parte Arnaldi, qui, ut assertitur, dicti cardinalis familiaris, continuus commensalis, et de dicta testatoris parentela existit, ac Guillelmi et Berengarii necnon Perette predictorum, asserentium quod, si dictus testator morte repente preventus non fuisset, et cogitasset inopiam dictorum nepotum, bona sua seu illorum maiorem partem, verisimiliter eis reliquisset, et odium, quod cum eorum genitore habuerat, postposuisset, cum dicti *nepotes de eius nomine et cognomine et in gradu parentele propinquiores forent, nobis fuit humiliter supplicatum ut eiusdem testatoris voluntatem predictam, iam in parte commutatam, ut prefertur, ad ipsorum Guillelmi et Berengarii ac Perette, necnon Arnaldi, commodum et utilitatem commutare et commutando, bona hereditatis dicti testatoris in partibus Hispaniarum consistentia quecumque, dictis Guillelmo, Berengario et Perette, reliqua vero que et alibi quam in partibus illis Hispaniarum reperiri poterunt, Arnaldo prefato, ita quod ipse Arnaldus aliquod beneficium ecclesiasticum pro ipsius testatoris et suorum animarum salute, ex bonis predictis erigere, ut aliquod pium opus in Insula Maioriarum facere teneatur, largiri et donare, et si huiusmodi [f. XXXIir] beneficium erigi contingat, ius patronatus et presentandi personam ydoneam ad illud quotiens post primam vicem vacabit, proximiori dicti testatoris in gradu parentele, de nomine predicto Tagamanent, reservare, aliasque eis super hiis oportune providere, de benignitate apostolica dignaremur.*

Nos, igitur, ipsorum Arnaldi, Guillelmi, Berengarii et Perette piis votis in hac parte favorabiliter annuentes, ac eosdem *Guillelmum, Berengarium et Perettam* a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis, a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis et inflictis, quibus forsans quomodolibet ligati existunt, ad effectum presentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes et absolutum fore censentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, predicta in partibus Hispaniarum consistentia quecumque Guillelmo, Berengario et Perette predictis, reliqua vero que, preterquam in Hispania, alibi reperiri poterunt hereditaria dicti testatoris bona quecumque, Arnaldo prefatis, auctoritate apostolica, tenore presentium concedimus et largimur, ipsosque *Guillelmum, Berengarium et Perettam* quoad consistentia in dictis^b Regnis, et Arnaldum quoad consistentia extra Regna predicta, bona, iura et credita huiusmodi capiendum et consequendum et de eis pro eorum vita et voluntate disponendum, in locum, ius et privilegium domus sive loci pii huiusmodi, ponimus, substituimus et surrogamus, ita quod, dicti Guillelmus, Berengarius ac Peretta, nepotes, et Arnaldus prefati, bona huiusmodi eis respective concessa, si quidem penes eos sunt, tenere et possidere, si vero penes

alios existant, petere, consequi et habere ac credita dicte hereditatis exigere et actiones pro illis intentare possint, et tradentes eis bona huiusmodi aut debita solventes, exinde plenam liberationem consequantur, omnibus et per omnia, perinde ac si per ipsum testatorem in huiusmodi bonis et iuribus respective heredes instituti fuissent, non obstante testamento et codicillo predictis, ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque.

Volumus autem quod dictus Arnaldus ex bonis et creditis hereditatis huiusmodi extra Hispaniarum regna consistentibus, ei per nos, ut premittitur, concessis pro dicti testatoris et suarum animarum salute aliquod beneficium erigi facere et sufficienter dotare, aut tantum quantum ad id necessarium foret, in aliquod [f. XXXIIv] aliud pium opus in Insula Maioricarum convertere teneatur, et tam ipse Arnaldus quam Guillelmus et Berengarius ac Peretta prefati, a molestando Magistrum et conventum predictos super dictis decem millibus ducentis quinquaginta ducatis perpetuo abstineant, alioquin, presentes littere et in eis contenta nullius sint roboris vel momenti; quodque beneficium huiusmodi erigendum, de iure patronatus proximiori in gradu parentele dicti testatoris et eius nomine de Tagamanet perpetuis futuris temporibus, preterquam in prima eius vacatione ab illius creatione et dotatione, existat.

Nulli, ergo, etc., nostre absolutionis, concessionis, largitionis, positionis, substitutionis, surrogationis et voluntatis infringere, etc. Si quis, etc.

Datis Rome, apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo quadringentesimo octuagesimo, tertio kalendas septembris, anno decimo.

a. *In mg sinis*: L. // *In mg dextr*: N de Castello / N. Bregeor b. *dictis ms dicti*

IV

Sixt IV encarrega al bisbe de Barcelona, a Johannes Prioris, canonge de Santa Maria de Major de Roma, i a l'Oficial del bisbe de Mallorca, de fer efectives les concessions de la butlla anterior.

[Roma, 30 agost 1480]

Reg. Lat. 818, ff. XXXIIv-XXXIIIv

Simili modo

Venerabili fratri episcopo Barchinonensi, et dilectis filiis Johanni Prioris, canonico ecclesie Sancte Marie Maioris de Urbe, ac Officiali Maioricensi, salutem, etc.

Hodie piam voluntatem quondam Johannis de Tagamanet,^a laici Maioricensis, qui, condens de bonis suis in eius ultima voluntate testamentum, inter alia voluerat omnia bona sue hereditatis in fabricam cuiusdam domus seu loci pii, tunc expressi, converti mandaverat, ad commodum dilectorum filiorum Arnaldi de Pugdorfila, clerici,^b et Guillelmi ac Berengarii Bernardi, fratrum laicorum, etiam de Tagamanet, necnon dilecte in Christo filie Perette, etiam eorundem Guillelmi et Berengarii Bernardi sororis, mulieris Maioricensis, commutando, que in regnis Hispaniarum erant, Guillelmo et Berengario ac Perette, reliqua vero extra dicta Regna consistentia hereditaria bona predicta, cum onere ex illis erigi faciendi et dotandi sufficienter aliquod beneficium ecclesiasticum, quod de iure patronatus proximioris dicti testatoris de familia et nomine de Tagamanet pro tempore existentis esse deberet, vel

id quod ad hoc oportunum foret in aliquod aliud pium opus convertere in insula Maioricarum teneretur, concessimus et donavimus, ac volumus quod Arnaldus, Guillelmus et Berengarius ac Peretta prefati, dilectos filios Magistrum et conventum Rhodi Hospitalis Sancti Johannis Jerosolimitani, debitores olim dicti [f. XXXIIIr] testatoris in quantitate decem millium ducentorum quinquaginta ducatorum, aut quos eis pro incumbendis eis magnis expensarum oneribus, piam voluntatem predictam etiam commutando, gratis remisimus et donavimus, nullatenus ullo tempore super dicta quantitate quam debebant molestare presumerent, alioquin commutatio predicta, que in eorundem Arnaldi, Berengarii, Guillelmi et Perette favorem emanabat, ut prefertur, nullius esset roboris vel momenti, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur.

Quocirca, discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo, aut unus vestrum, si et postquam dicte littere vobis fuerint presentate, per vos vel alium seu alios, premissa ubi, quando et quotiens expedire cognoveritis, fueritisque desuper pro parte Arnaldi, Guillelmi et Berengarii necnon Perette, aut Magistri et conventus predictorum, vel alicuius eorum, legitime requisiti, solemniter publicantes et eisdem Arnaldo, Guillelmo, Berengario et Perette, necnon Magistro et conventui super premissis respective efficacis defensionis presidio assistentes, non permittatis ipsos Arnaldum, Guillelmum, Berengarium et Perettam super concessis eis respective bonis, iuribus et actionibus predictis per quempiam, necnon eosdem Magistrum et conventum predictos, Guillelmum, Berengarium, Perettam et Arnaldum seu aliquem eorum aut alios quoscumque super dictis decem millibus ducentis et quinquaginta ducatis quomodolibet molestari, faciatisque ipsos Arnaldum, Guillelmum, Berengarium et Perettam ac eorum quemlibet pacifica concessorum bonorum eis huiusmodi possessione respective frui, uti pariter et gaudere, necnon a debitoribus dicte hereditatis, contra quos eis actiones et iura respective concessa sunt, ut prefertur, de debitis per eos bonis et quantitativibus, debitam satisfactionem impendi, et ex bonis huiusmodi extra regna predicta consistentibus dicto Arnaldo concessis, per ipsum Arnaldum beneficium ecclesiasticum predictum erigi et sufficienter dotari, aut que ad id necessaria forent bona huiusmodi in aliud pium opus converti iuxta predictarum continentiam litterarum, non obstantibus omnibus que in dictis litteris volumus non obstare, seu si Arnaldo, [f. XXXIIIv] Guillelmo, Berengario, Perette et hereditariis debitoribus predictis vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, contradictores per censuram ecclesiasticam, etc.

Datis ut supra.

L. XXV. XX. De Restis pro A. de Petra

1. Tagamanet *corr* Tagamaganet *canc*
2. clerici *add in mg*

Dubtes cronològics

Per poc que hom s'hi fixi, les informacions proporcionades pel conjunt dels documents anteriors no li acaben d'encaixar ni en allò que respecta els fets ni en quant a les dates.

Recordem, en efecte, els fets i les dates dels documents:

1477 octubre 30: els Hospitalers han de pagar el deute a Joan de Tagamanent (butlla primera);

1478 març 7: testament conegut i publicat de Joan de Tagamanent, fundant el convent l'hospital del Puig de Randa;

entre aquesta data i la següent, cal col·locar el codicil afegit i la mort de Joan de Tagamanent, tot a Roma;

1479 novembre 22: ja difunt Joan de Tagamanent, el papa perdona als Hospitalers de Rodes els 10.250 (o 10.300) ducats d'or que li devien;

1480 agost 30: el mateix papa dóna a Arnau de Puigdorfilà els béns de Joan de Tagamanent existents fora la Península Ibèrica i als tres nebots els que hi hagi a la Península i n'encarrega l'aplicació a tres dignataris.

Els dubtes cronològics provéien de la butlla a favor del Puigdorfilà i dels nebots, butlla que es basa en una 'petitio' dels interessats, en la qual cal suposar que la seqüència cronològica dels fets que hi són exposats respon a la successió efectiva, entre d'altres raons perquè no sembla que un canvi en la cronologia hagués d'afectar el resultat de la concessió papal.

Segons aquesta font (la instància o 'petitio' reflectida en la butlla), la successió dels esdeveniments hauria estat aquesta:

1. Renyina familiar, prèvia al testament;
2. En conseqüència, testament a favor de l'escola i de l'hospital de Randa;
3. Viatge a Rodes i préstec als Hospitalers;
4. Recurs al papa per a cobrar aquest préstec;
5. Abans que sigui donada sentència favorable, Joan de Tagamanent (dicta codicil i) mor.

Segons aquesta successió cronològica, el viatge a Rodes i el préstec als Hospitalers (núm. 3) seria posterior al testament (núm. 2), que, com sabem, és del 7 de març del 1478;

en canvi, segons la cronologia de butlles i testament, el préstec o almenys un préstec de Joan de Tagamanent als Hospitalers de Rodes seria anterior (i força anterior) al 30 d'octubre del 1477 i encara més anterior el testament a favor de Randa, cosa que, almenys, obliga a preguntar-se si el testament ara conegut, el del 7 de març del 1478, fou l'únic o el primer, o quin? Però si hi hagués hagut un testament anterior al viatge a Rodes i al préstec i el conegut fos posterior, com és possible de referir-se a un testament, que hauria resultat invalidat pel sol fet d'haver-n'hi un de posterior?

Esperem que arxius mallorquins proporcionin nous documents sobre Joan de Tagamanent, membre de família ben coneguda, que permetin de veure-hi clar en l'embolic de les seves darreres voluntats; mentrestant, però, en l'intent de copsar la significació de tot aquest afer, tan poc satisfactori, ens veiem obligats a reflexionar entorn de les dades que ens proporcionen els documents fins ara coneguts.

Preguntes polítiques

És possible que llur interès no es reduïxi al fet de completar amb el coneixement d'un nou episodi la història del lul·lisme, ja que, si no m'erro, hi ha quelcom més. Hi tenim, en efecte, no sols documentat el fet d'una darrera voluntat a favor del lul·lisme mallorquí amb un projecte molt semblant al primitiu de Miramar,⁵ ans, sobretot, una decisió suprema que desvià la dita darrera voluntat vers altres finalitats i, doncs, considerà que el lul·lisme com a realitat cultural i espiritual unit a la força jurídica d'una darrera voluntat no tenien tant de pes com la destinació que de fet fou donada als béns d'En Joan de Tagamanent.

Més encara, el plater de la balança on hi havia la destinació dels béns d'En Joan de Tagamanent, ni que fos només els altres que els 10.250 o 10.300 escuts d'or deixats als Hospitalers, no pesava tant com llur destinació als tres nebots i a Arnau de Puigdorfila amb el benefici eclesiàstic fundador dins el bisbat de Mallorca. Aquesta segona constatació arriba a provocar desfici. Perquè hom comprèn que en aquell moment o en aquells anys de pressió militar turca ofegadora damunt Rodes, hom arrabassés diners d'on podia, a fi d'ajudar els Hospitalers en llur defensa que devia ésser heroica i, doncs, els condonés, en consideració del bé suprem de la cristiandat, el deute que tenien envers Joan de Tagamanent o els seus marmessors.

Però la destinació dels altres béns no es podia aixoplugar darrera les necessitats peremptòries de la defensa del món cristià. Quina fou, doncs, la raó decisòria? L'única cosa que em sembla en aquest moment una hipòtesi mínimament acceptable és aquesta: un papa franciscà, per ventura no prou estricte, potser no veia massa clar que calgués posar en mans d'uns franciscans 'de paupere vita' una institució com una escola lul·liana: la suma 'de paupere vita' i lul·lisme podria haver-se presentat com de resultats excessivament problemàtics i, doncs, evitable, més encara, 'vitanda'.⁶ Però, 'ai posteri l'ardua sententia'.

5. Per a aquell projecte primitiu, vegeu Sebastià GARCÍAS PALOU, *El Miramar de Ramón Lull*, Palma de Mallorca 1977; hom el pot completar amb el meu *El Llibre contra Anticrist i la butlla de Joan XXI a favor de Miramar (1276)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», IX (1990), 233-239.

6. No puc deixar d'assenyalar un detall amb la corresponent hipòtesi: de forma més o menys simultània, el mateix papa confirmava la fundació de l'«hospital» fundat per Nicolau de Cusa, l'encara subsistent de Bernkastel-Kues, tan estimat dels lul·listes. La política de Sixt IV envers la fundació de Joan de Tagamanent hauria estat la mateixa, si la dita institució s'hagués limitat a ésser un «hospital», o casa d'acolliment per a pobres de la part forana de Mallorca? Les decisions negatives de Sixt IV no serien, doncs, explicables per l'associació entre «fratres de paupere vita» i lul·lisme?

No cal dir que s'haurà de preguntar si hi hagué relació i, en cas afirmatiu, quina, entre aquest intent frustrat de Joan de Tagamanent de convertir Randa en una escola de lul·lisme per a estudiants en règim d'internat, i l'immediatament més reeixit d'Agnès de Pax i de Pere Daguí, el qual el 1485 realitzava a Randa la part lul·liana del projecte de Tagamanent. Esperem que els

Arribats a aquest punt, hom es pot preguntar, si just el fet de tenir destinació lul·liana no hauria estat més un contrapès que un pes a favor de l'acompliment de la darrera voluntat esmentada. Dit d'altra manera: en la cort pontifícia de Sixt IV, damunt la qual planen nombre d'ombres, com es produïren les decisions que aquestes butlles documenten?⁷

Les preguntes resten, de moment, damunt la taula, sense resposta. L'única cosa que de moment és possible és esquematitzar l'afer, bo i esperant que el treball d'estudiosos en els arxius de Mallorca permeti de donar figura precisa als membres de la família Tagamanent i al o als seus valedors, i, doncs, de treure l'entrellat d'una operació pel cap baix problemàtica.

Roma-Barcelona, gener-maig 1996

arxius mallorquins facin aflorar documents que permetin un coneixement més complet tant del projecte Tagamanent com de tot el conjunt de projectes mallorquins lul·lians contemporanis, sobre els quals hom pot veure, Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ, *El maestro Pedro Dagú y el lulismo mallorquín de fines del siglo XV*, dins «Estudios Lulianos», IV (1960), 291-306; i Antoni PONS, *Fra Mario de Passa, lul·lista i bibliòfil*, dins «Estudis Universitaris Catalans», XXII (1936), 317-337. En canvi, tot i la proximitat local, no sembla que hi hagi cap relació, almenys documentada, amb la *Donació de la capella y eremitori de Nostra Dona de Gràcia del Puig de Randa feta per G. Thomàs a Miquel Galmés pre. de vida sena tan solament (1497)*, també publicada per Estanislau Aguiló dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XI (1905-1907), 162-163.

7. La butlla del 30 d'agost del 1480 a favor dels tres nebots i d'Arnau de Puigdorfila [sobre aquest personatge, hom pot veure el darrer dels documents papals en l'article que segueix aquest] ens innova que aquest havia format part de la comitiva que acompanyà el cardenal valencià, Ausiàs Despuig, en una ambaixada papal a Alemanya a ell encomanada o, dit d'altra manera, era home de confiança del dit cardenal: quina fou la posició d'aquest i la de la família Puigdorfila en relació a Ramon Llull i al lul·lisme (i la d'aquesta família, ja des del temps del Regne privatiu de Mallorca)? I encara una altra pregunta: hi hagué la mà, si no negra, almenys bona mica fosca, de l'aleshores vice-canceller de la cúria romana, Roderic de Borja, futur Alexandre VI?

De moment, ja n'hi ha prou d'haver formulat el problema.